

Sendikal harekette bir “intihar denemesi”: Toplumsal Hareket Sendikacılığı

Kurtar Tanyılmaz

Giriş

Gerek dünyada gerekse Türkiye’de 80’li yıllardan günümüze sermaye-emek çatışmasının en somut olarak açığa çıktığı alan herhalde esnek çalışmadır. Esnek çalışmanın en temel özelliği işçiler arasında rekabeti artırmak, işgücü maliyetlerini kısarak artı değer oranını yükseltmek ve böylece kıvrıllık krizine bir cevap verebilmek. Örneğin 1992 yılında Kuzey Amerika’da tarihinin bir yıl içindeki en büyük zararı olan 8.7 milyar doları kaybeden General Motors (GM), ABD ve Kanada’da 20 fabrikayı kapatacağını ve 74 bin kişiyi işten çıkaracağını açıklamıştı¹. Michigan ile Texas arasında bir seçim yapılacaktı. 1988 yılında yapılan bir şirket içi “rekabet” araştırması Michigan’daki fabrikaya 5 üzerinden 4.1, Texas’takine ise yüksek nakliye giderleri nedeniyle yalnızca 1.5 puan

1 Richard J. Barnet/John Cavanagh, *Küresel Düşler; İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni*, 1995, Sabah Yay., çev. Gülден Şen, s. 252.

vermişti. Ancak GM Michigan'daki işçileri başka fabrikalarında daha kolay değerlendirebileceği düşüncesiyle Texas fabrikasını seçti. Kararı etkileyen bir diğer önemli (!) gerekçe de Texas'taki işçilerin fazla mesai almadan üç vardiya çalışmayı kabul etmiş olmalarıydı.

İşçiler arasında bu artan rekabet ve ağır çalışma koşullarına en çok tepki vermesi gereken sendikalarda ise genel bir eğilim olarak durgunluk gözlenmekte. Örneğin Ford firması, Meksika'daki fabrikasında ABD'de yaygın olan ve yeni işçileri deneyimli işçilerin çırağı olarak gören uygulamadan kaçınmakta, eskilerin fabrikaya **eski** tavırları ve çalışma yöntemlerini sokacağından korkmaktadır. Sendika ise fabrika içinde olup biten konusunda hemen hemen hiç söz sahibi değildir. Ford burada Meksika'daki daha eski fabrikalarında ödediği ücretin yarısını vermekte ve ek yardımların üçte birini kesmektedir. Amerikalı bir yönetici "bana kalırsa" demektedir, "burada sendika filan yok"².

İşte sermayenin işçi sınıfı üzerindeki saldırısını yoğunlaştırdığı bu koşullarda "sendikalar ne yapabilir?" sorusu anlam kazanıyor. Özellikle "küreselleşme çağı" diye ifade edilen, bizce aslında kapitalizmin 70'li yıllardan itibaren yeniden yaşadığı uzun krizin ifadesi olan bu dönemde giderek yaygınlaşan esnek çalışma koşulları, sendikal hareket içinde bir ayırım noktasına gelinmesinde başat rol oynamaktadır: Uzlaşmacı sendikacılık mı yoksa mücadelecilik sendikacılık mı?

Mevcut sendikaların işverenlerle ve devletle girdikleri "ehven-i şer" politikası ve sınıf işbirliğine dayalı "sosyal diyalog" ya da sosyal ortaklık karşısında hâlâ direniş ve sendikal mücadele mümkün diyen çeşitli akımlar söz konusu. Bu akımların en önde gelenlerinden biri olan Toplumsal Hareket Sendikacılığı (bundan sonra THS) şu tespitite bulunuyor: Son 15-20 senelik dönemde "küreselleşme"nin ve yalın üretimin sınıf mücadelesi üzerindeki baskıları işçi sınıfı ve örgütlerini daha mücadelecilik bir konuma itelemiş durumda. İşçi sınıfını temsil eden yöneticiler o kadar çok firma rekabeti ve sosyal ortaklık gündemiyle hareket ediyorlar ki, bu süreç ancak sendika içi çatışma ve mücadelelerle bir ivme kazanabiliyor. Bu tespitten hareketle THS'yi neo-liberal sermaye saldırısına başarıyla yanıt vermiş bir sendikacılık deneyimi olarak görmenin mümkün olduğu söylenmektedir. Benzer şekilde Türkiye emek hareketi içinde de radikal bir muhalefetin inşa edilme sürecinde THS modelinin önemli imkânlar sunduğu görüşü oldukça yaygınlık kazanmış durumdadır³.

Türk solunda sendikal politika yaklaşımlarını (1) varolan sendikalarda çalışma yapmaktan uzak durmayı savunanlar ve (2) sendikalarda çalışma yapmayı önemseyenler⁴ olarak ikiye ayırarak olursak THS'nin ilk yaklaşımın bir örneği olduğunu ileri sürmek yanlış olmasa gerek. THS savunucuları "geleneksel" sendikalarla olmayacağı görüşündedirler:

2 Barnet/Cavanagh, age., s. 252.

3 M. Özügürlü, *Emek Tartışmaları*, DİSK yay., 2008, s. 360.

4 S. Savran, bu sayıdaki yazısı

Kısacası bugün işçi sınıfı saflarında yaşanan değişim bütün farklılıklarına rağmen geleneksel sendikal hareketin bütününe etkiliyor. Geleneksel sendikal hareket, eski örgüt yapısı ve mücadele tarzıyla yeni işçi kitlesini kavramaktan uzaktır. (...) Yeni işçi kitlesini örgütleyebilmek için yeni bir sendikal hareket kurmak gerekir⁵.

(...) Bu anlamıyla varolan sendikal yapıların sınıf mücadelesinin önünü açacak yeni imkanlar yaratmasını beklemek ya da bu yapıları dönüştürmeye çalışmak gibi safiyane çalışmalar hüsrarla sonuçlanmaya mahkumdur⁶.

Mevcut sendikalarda çalışma yapmaktan uzak durmayı savunmakla birlikte mücadeleciler bir sendikacılık anlayışını savunan bu yaklaşım karşısında devrimci Marksistler olarak nasıl bir tavır almak gerekir? THS, bir karşı strateji olarak sendikal hareketi yeniden canlandırabilir mi, sendikal hareketin günümüzdeki sorunlarına cevap verebilir mi? Bu yazıyla amaçlanan yukardaki sorulardan hareketle hem günümüzde dünya ölçeğinde ve Türkiye özelinde sendikal hareketin içinde bulunduğu açmazların gerçek nedenlerini ortaya koymak hem de buna bir çözüm olarak sunulan THS'nin sol-sendikalizm ya da anarko-sendikalizmin güncel bir versiyonu olarak sınırlarını ve iç çelişkilerini ortaya koymak. Bu tartışma aynı zamanda özellikle son yıllarda politikleşen genç bir işçi kuşağı ve bunun yanı sıra genç militanlar için de mevcut sendikal yapılar göz önüne alındığında THS yaklaşımının bir çekim merkezi olmasından dolayı da önem taşıyor.

Yazıda önce THS'nin mevcut, "geleneksel" sendikal hareketin sınırlarına ilişkin, "sendikaların krizi" tespitinde somutlaşan görüşleri özetlenmeye çalışılacak. İkinci olarak THS savunucularının bu yaklaşımı hangi amaçlar, kavramsal çerçeve ve mücadele tarzı etrafında teorileştirdikleri, bu arada hangi somut deneyimlere başvurdukları gösterilecek. Nihayet üçüncü bölümde THS yaklaşımının sendikaların günümüz kapitalizmindeki çelişkilerini aşma kapasitesi taşıyıp taşımadığı araştırılacak, bu konudaki sınırlılıkları ortaya konacak. Sonuç bölümünde alternatif bir sendikal hareket için gerekli ve yeterli koşulların ne olabileceği konusunda bazı ipuçları verilmeye çalışılacak.

5 THS Broşürü, www.sendika.org. Elbette THS yaklaşımını benimseyip ya da en azından bu yaklaşıma sempatiyle bakanlar arasında "geleneksel" sendikalarda çalışan ve fakat düzenle bütünleşmemiş bir dizi mücadeleciler sendikacı dostlar tarafından yanlış anlaşılacak bakımından şunu netleştirmekte fayda vardır: Bizim en azından bu yazı kapsamında derdimiz, yanlış teorilerden hareketle yanlış bir politik yönelişe evrilme tehlikesini içinde barındıran bu yaklaşımla hesaplaşmaktır, yoksa bu yaklaşımı benimsemiş ya da bu yaklaşıma sempati duymakta olanların sendikal yaşamdaki somut pratikleriyle değil.

6 T. Sertlek, "Emek Hareketinin Durumu", *Özgür Üniversite Forumu*, Temmuz-Eylül 2001, sayı: 15, s. 8-9.

“Sendikal kriz” ve “yeni” sendikacılık

THS savunucuları da sendikal hareket içindeki başka bir çok akımın benimsediği “sendikaların krizi” teorisine yaslanmaktadır. “Sendikal kriz” teorisini ileri sürerken THS yandaşlarının başvurdukları göstergeler şunlardır⁷: Sendikalı işçi sayısında azalma, toplu sözleşme ve grevlerin başarısız olması, grev sayısında azalma, sendikal bürokrasinin işçilerde güvensizliğe yol açması, işçi sınıfının taleplerinin siyasal alana taşınmaması, sınıf bilincinin körelmesi. Mevcut sendikal yapılarla bir örgütlenmenin ve mücadelenin mümkün olmadığı görüşüne de dayanak oluşturan ve sendikaların krizine işaret ettiği belirtilen bu göstergelerin arkasında bazı nesnel ve öznel etkenlerin bulunduğu ileri sürülmektedir. Sırayla ele alacak olursak:

A) Nesnel etkenler:

a- “Fordizm”in krizi: kapitalizmin işçi sınıfının tüketim kapasitesini yükseltme ihtiyacı olduğu, ama bunun gerçekleştirilemediği, dolayısıyla da İkinci Dünya Savaşı sonrası emekle sermaye arasında ortaya çıkan ve Refah Devleti kavramında somutlaşan “toplumsal uzlaş”ın bittiği belirtilmektedir.

b- Kapitalizmin benzersiz bir değişim geçirdiği, “yeni bir evreye girdiği” ileri sürülmektedir. “Küresel kapitalizm” diye adlandırılan bu yeni evrenin ulusal işçi örgütlerini zayıflattığı⁸, sendikaların krizinin arka planında bu dönüşümün yattığı belirtilmektedir:

Sermaye, küreselleşmeyle kol kola, enformasyon ve enformasyonun hükmettiği teknolojik bir çağa sıçramaktadır. Bu olgu emek ile sermaye arasındaki ilişkilerin tarihsel tanımını, ikincisinin lehine yeniden yapma sonucunu getirmiştir. Sermaye esneklik ve uyum gücü kazanırken, geleneksel işçi sınıfının giderek dağılması daha belirgin bir hal almıştır. Buna karşılık emek ve onun örgütleri katılıkla ve genel olarak yeni düzene uyum sağlayamamakla maluldür⁹.

Aynı zamanda sermayenin küresel çapta artan hareketliliğinin yeni bir sermaye stratejisine (“neo-liberal”) ve bunun da işçi sınıfında köklü değişikliklere yol açtığı iddia edilmektedir. Bu kavrayışa göre yeni teknolojiler ve “küresel kapitalizm”le birlikte sermaye-emek ilişkisinin merkeziliği ortadan kalkmıştır

7 THS Broşürü, www.sendika.org, 2004.

8 Barchiesi, “Transnational Capital, Urban Globalization and Cross-Border Solidarity: The Case of the South African Municipal Workers”, *Antipode*, vol. 33, number: 3, s. 387.

9 R. Munck, *Marx@2000*, Kitap Yay., 2003, çev. Yalçın Yusufoglu, s. 102.

ve iş artık kimliğin özü değildir¹⁰. Artık farklı kimlikler ve çelişkiler de önem kazanmıştır. Coğrafi açıdan belli bir yerde yoğunlaşmış, sanayi ağırlıklı, homojen işçi sınıfının yerini parçalanmış, dağınık, eğreti çalışan bir “yeni işçi kitlesi” almıştır¹¹. Buna “bütün yoksullar” da denilmektedir¹². Yapısal işsizlik ve işsiz kitlesinin varlığı yeni proleterleşme dalgasının ayırt edici tarafıdır¹³. Üstelik “yeni işçi kitlesi” işçi sınıfının ana gövdesi olmuştur¹⁴. Türkiye’den örnek verilecek olursa, “DİSK’in de başarısız kalmasının temelinde nesnel faktörlerin (yeni bir işçi kuşağının ortaya çıkması) önemli bir rolü vardır”¹⁵ denilmektedir.

B) Öznel etkenler:

THS yaklaşımından hareket edenler yukarıda özetlenen nesnel etkenlerin yanı sıra sendikal yapılar içindeki bazı öznel etkenlerin de bu krizde rol oynamış olabileceği kanaatini taşımaktadır. “Sendikal kriz”e işaret eden önemli bir olgunun sendikaların işçi sınıfının taleplerini siyaset alanına taşımada giderek daha da etkisizleşmesi olduğu ileri sürülmektedir. Bunun sorumlusu olarak “bürokratik sendikacılık” anlayışı gösterilmektedir:

Öznel unsurların en başta geleni, geleneksel sendikal hareketin büyük bir bölümünü saran yozlaşmış kast ilişkilerinde somutlaşmaktadır. Geleneksel sendikaların önemli bir bölümünde sendikal demokrasinin adı bile zaten yoktur¹⁶.

Bürokratik sendikacılık anlayışının yanı sıra diğer öznel etkenler olarak yöneticilerin siyasal zihniyetleri ve bunların her ikisinin de arkaplanında “sosyalizmin, yani işçi sınıfının insani kurtuluş umudunun, emek hareketi üzerindeki ideolojik hegemonyasının kırılmış olmasının” yattığı belirtilmektedir:

İdeolojik-politik yalpalama sendikal hareketi bir siyasi önderlikten de tamamen yoksun bıraktı. Bu da sendikal harekette hedefin ve yönün belirsizleşmesine, sendikal etkinliğin sadece ‘varolan üyelerin işçi-işveren ilişkilerinden kaynaklanan sorunlarının çözümü’ ekseninde tanımlanmasına zemin oluşturdu¹⁷.

10 M. Neary, “Labour Moves: a Critique of the Concept of Social Movement Unionism”, 2002, s. 151, P. Waterman, “Social Movement Unionism: A New Model for a New World”, 1991, ideas.repec.org/p/iss/wpaper/110.html.

11 K. Moody, “Towards an International Social-Movement Unionism”, *New Left Review*, 1997, s. 53.

12 P. Waterman, *Antipode*, s. 322.

13 THS Broşürü, www.sendika.org.

14 THS Broşürü.

15 THS Broşürü.

16 THS Broşürü.

17 THS Broşürü.

Görüldüğü üzere THS yaklaşımı sendikal bürokrasi ve yozlaşma sorununun öznel temellerini kapitalizmin tarihsel gelişiminden çok, bir ideoloji ve “zihniyet” meselesi olarak ele almakta, bu düzeydeki “yalpalamaları” ise sosyalizmin reel uygulamalarının yenilgisi ile açıklamaktadır.

C) Sendikal Krize Çözüm: “Yeni Sendikacılık”

THS’ye göre günümüzde sendikacılığın krizi emek hareketinin kendi içinde bir kriz değil, belli bir sendikacılık tipinin krizidir¹⁸. THS, “yeni proleterleşme dalgası”nın neden olduğu sınıf bileşiminin parçalanması ve sınıf bilincinin zayıflaması gibi olumsuz olguları, işyeri, işkolu ve meslek gibi bölünmeleri aşan bir örgütlenme yaratarak yanıtlama çabası olarak görülmektedir. “Geleneksel” sendikalar karşısında THS, teorik bir model oluşturmaktan daha çok, farklı ülkelerde yaşanan deneyimlerin ortak yanlarına vurgu yapmak ve yeni sendikal hareketleri geleneksel olandan ayırmak için kullanılmaktadır. Waterman’ın ifadesiyle

işçi hareketinin de giderek farkına vardığı gibi ne sosyalizm ne de milliyetçilik (ne de elbette kapitalizm) işçileri ve halkları özgürleştirebildi. Belki de toplumsal hareket sendikacılığı dünya çapında ve sürekli kendini yenileyen bir alternatif sunmaktadır¹⁹.

“Toplumu dönüştürme mücadelesinde işçi sınıfı nasıl örgütlenmeli?” sorusuna THS’nin cevabı sendikaların da bir toplumsal hareket olarak ele alınması gerektiği yönündedir. “Eski” işçi hareketi gelecek mücadelelerde tam bir rol oynayacaksa, yeni bir toplumsal hareket olmaya ihtiyacı vardır²⁰.

Artık günümüzde gerekli olan sendikalar içinde yeni bir alternatif toplumsal hareketin varlığıdır ki, bu toplumsal hareket eski sosyalist partinin (öncücü, sekte, bürokratik) rolünden farklı olmalı, işçilerin çoğul çıkarlarını ve kimliklerini gözetmelidir²¹.

Bu açıdan THS, örgütlü emeğe sivil toplumdaki ilerici güçlerle ittifak yaparak pazarlık gücünü artırma çağrısı, bir karşı strateji olma iddiasındadır²². Sendikalar üretim alanının dışına çıkıp, daha geniş meseleleri gündemlerine almalıydılar. Bir

18 R. Munck, age, 1999, s. 12. Türkiye’den bir örnek için bkz. M. Özügürlü, *Emek Tartışmaları*, DİSK Yay., s. 352.

19 Waterman, age., s. 24.

20 Munck, age., s. 356.

21 Waterman’dan aktaran M. Neary, s.152.

22 Lier/Stokke, “Maximum Working Class Unity? Challenges to Local Social Movement Unionism in Cape Town”, *Antipode*, s. 802.

tür topluluk-yönelimli (community-oriented) sendikacılık anlayışdır söz konusu olan. Bu yaklaşıma göre “küreselleşme” ve “yeni işçi kitlesi” ile birlikte işçi hareketi de bu gelişmeler karşısında yeni toplumsal hareketler ile koalisyonlara girerse yeniden canlanmak için bir fırsat bulabilir²³. Çünkü Munck’un ifadesiyle

Görünüşe göre sanayi toplumundan post-endüstriyel topluma geçiş ortaya yeni bir toplumsal tip çıkarmıştır. Üleşimle ilgili eski anlaşmazlıklar, yerlerini kimlik ve toplumun nitel dönüşümü gibi konulardaki kaygılara bırakmıştır. Başka türlü söylersek, ekonomik vurgunun yerini kültürel vurgu almıştır. “Yeni” sosyal hareketler, geç kapitalizm altında ortaya çıkan yeni antagonizmalara verilen bir yanıt gibi görülmektedir²⁴.

Mevcut sendikal yapıların yeni işçi kitlesiyle ilişki kurma ve onları toplumsal mücadeleye kazanma gibi bir derdi olmadığı tespitinden hareketle, var olan geleneksel yapılarla aynı kulvarda yürümenin doğru olmadığı²⁵, “yeni işçi kitlesini” kucaklamayı kendisine sorun etmeyen bir emek hareketinin başarı şansının olmadığı ileri sürülmektedir.

Yeni sendikal hareketin yaratılmasında belirleyici dinamik yeni işçi kitlesidir. Yeni işçi kitlesi nasıl örgütlenecek? Bugün karşı karşıya olduğumuz soru budur²⁶.

Çekirdek işgücünün yeni bir emek hareketinin gerçek bir parçası haline getirilmesi, örgütsüz ve dağınık çevre işgücünü, yeni bir emek hareketinin oluşumunda ana gövde yapabilmeye bağlıdır²⁷.

Muhakeme şöyle devam etmektedir: Yeni işçi kitlesini geleneksel emek hareketleri ve sendikal yapılar örgütleyemez²⁸. İşçilerin geleneksel tarzda örgütlenmelerinin önündeki – sermayenin saldırı stratejisi ve hukuksal engellerden daha çok – en önemli engel bu çok parçalı işçi sınıfıdır. Dolayısıyla yeni işçi kitlesini yeni bir tarzda örgütlemek gerekir. Yeni işçi kitlesini örgütleyebilmek için yeni bir sendikal hareket kurmak gerekir. Yeni sınıfsal dinamikler üzerinde yükselen yeni bir emek hareketinin inşası, işçi sınıfının yeni örgütlenme biçimlerine yönelmesi gerekmektedir.

Yeni bir sendikal hareket kendisini ancak yeni bir alan tanımları üzerinden var

23 P. Waterman, age. s. 10-15; Lier/Stokke, age., s. 802.

24 R. Munck, *Marx@2000*, s. 99.

25 T. Sertlek, “Emek Hareketinde Yol Ayrımının Zorunluluğu Üzerine”, 2004, www.sendika.org.

26 THS Broşürü.

27 THS Broşürü.

28 R. Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, Kitap yayınevi, 2003, çev. Mahmut Tekçe, s. 221.

edebilir. Bu yeni alan tanımı, sendikal mücadelenin temel olarak hareket temelinde örgütlenmesini zorunlu kılmaktadır. Zira proletaryanın değişen kompozisyonu ve bunun sonucu olarak proletaryanın sayıca kalabalık kesimlerinin örgütsüzlüğü ve sorunlarının yakıcılığı geleneksel örgütlenme biçimlerinin yanıtlayabileceği bir şey değildir²⁹.

THS yaklaşımına göre, madem yeni işçi kitlesi günümüz kapitalizmde bu kadar merkezi rol oynuyor, o takdirde şu sorun ortaya çıkmaktadır³⁰: Bunca dağınık bir çalışma biçimine maruz kalan yeni işçi kitlesi sınıf kimliğini nereden alacak, kendiliğinden sınıf bilincini nasıl kazanacak? THS, yeni işçi kitlesinin kendilerini diğer toplumsal kesimlerden ayırt eden bir sınıfsal kimliğe *dolaysız* olarak ulaşmasının zor olduğu görüşündedir. Bugün sınıf mücadelesi koşulları böylesine dolaysız ve nesnel bir sınıf kimliği oluşumuna elverişli değildir. En büyük engel sınıfın çok katmanlı, parçalı, dağınık yapısıdır. Bu dağınık yapının “kendiliğinden” sendikal bir sınıf bilincini doğurmasını beklemek doğru değildir³¹.

Dolayısıyla kendiliğinden bir işçi sınıfı bilincinin doğmasını engelleyen bu ortam aynı zamanda bu kitle içerisinde milliyetçiliğin, dinsel ideolojinin ve bir takım cemaat kalıplarının etkili olmasını getiriyor³².

Kapitalizmin yeniden yapılanması, işçilerin “kendi için sınıf” bilincinin oluşması sürecini doğrudan etkileyen bir faktör olduğu gibi aynı zamanda işçilerin bilinç dünyasının oluşmasında üretim sürecinin yanında emeğin yeniden üretim alanlarında (mahallelerde, eğitim, sağlık ya da kültür faaliyetleri etrafında) oluşan bilincin daha etkili olmasını da beraberinde getirmektedir³³. THS’nin temel görevi, sivil toplum ve devlet ilişkileri ışığında kavranması gereken politika alanı ile ekonomi alanı arasındaki burjuva ayrımın aşılmasıdır. Gerçek hayatta “ekonomi ve politika arasındaki ayrım”dan kastedilen işyeri ile işçilerin geride kalan yaşam alanlarının birbirinden ayrılmasıdır³⁴. THS, bu yeni tarihsel-toplumsal koşullarda etkin sendikacılık yapmak için işyeri ile yaşam alanı, ekonomik mücadele ile politik mücadele, formel sektör ile çalışan yoksullar gibi ayrımların ötesine geçme amacındadır.

29 M. Beşeli, “Sendikacılığın Sefaleti”, *Özgür Üniversite Forumu*, sayı 15, 2001, s. 31.

30 THS Broşürü.

31 THS Broşürü.

32 T. Çoban, “Kriz ve Yeni bir Emek Hareketi”, <http://eski.bianet.org/diger/tartisma2867.html>.

33 T. Sertlek, “Yeni Bir Sendikal Hareketin Dinamikleri”, *1. Sınıf Çalışmaları Sempozyumu*, SAV yay., 2005, s. 313.

34 K. Scipes, “Üçüncü Dünyadaki Yeni Emek Hareketlerini Anlamak: Toplumsal Hareket Sendikacılığının Doğuşu”, 2004, www.sendika.org.

Ortaya çıkan toplumsal hareket sendikacılığı, aktif ve işçi kesimini merkez alan bir strateji izler ve işçi kesimini oluşturan insanların kim olduğu konusunda geniş bir bakış açısına sahiptir. Bu sendikalar işyeri ile işçi kesimi, ekonomi ile siyaset, kayıtlı sektör çalışanları ile çalışan yoksul kesim arasındaki ikili karşıtlığa son vermektedir³⁵.

THS bu temelde “ekonomik” sendikacılık (endüstriyel ilişkiler sistemi) ile “politik” sendikacılık (politik bir parti emrinde) yaklaşımlarının eleştirisi temelinde *farklı bir tür* sendikacılık anlayışını temsil ettiği iddiasındadır. THS’yi daha eski politik sendikacılık kavramıyla karşılaştıran Waterman şöyle yazıyor:

Sadece farklı bir modelden değil, işçi sınıfının rolü ve toplumsal değişim içindeki tipik örgütlenmesi hakkında da değişik bir anlayıştan söz ediyoruz³⁶.

Waterman’ın THS kavramsallaştırmasında üç nokta bulunmaktadır³⁷: (1) Waterman toplumsal hareket sendikacılığını sadece değişik bir sendikacılık modeli olarak görmemekte, bu sendikacılığın işçi sınıfı ve işçi sınıfının toplumsal değişim mücadelesine yönelik örgütlenmesi konusunda da değişik bir anlayışa dayandığını vurgulamaktadır; (2) bu modelin sendikalar konusundaki Leninist kavramsallaştırmadan farklı olduğunu, öyle olması gerektiğini düşünmektedir; ve (3) toplumsal hareketlerle ilişkisi olması gerektiğini söylemektedir. Özetle THS’nin sendikalara Leninist yaklaşımın eleştirisine dayalı bir örnek model arayışı olduğu söylenebilir. Zira Waterman’a göre “Lenin’in sendikalara bakışı son derece araçsaldı”³⁸.

Lenin’in sendikaları denetleme yaklaşımının anlaşılabilmesi için anahtar kavram, sendikaların kendilerinin asla devrimci olamayacakları ve işçilerin de bu noktaya ulaşabilmek için devrimci bir politik partiye katılmaları yolundaki inançtır. Diğer bir deyişle Lenin sendikaların tek başlarına ekonomi ve politika arasındaki ayrımı asla aşamayacaklarına inanmıştı. Bu bakış açısı bugün de hem Marksist hem de radikal milliyetçi çevreler arasında gözlenebilirken, yeni sendikaları anlama çabası gözlemcilerin bu araçsalcı bakış açısının ötesine geçmelerini ve Lenin tarafından olumlanan ekonomik ve politik ayrımı sorgulamalarını gerekli kılmaktadır³⁹.

Waterman’ın çalışmasından yola çıkan Lambert de THS yaklaşımında öne çıkan üç kritik tespitte bulunmaktadır⁴⁰: (1) örgütsel olarak geleneksel politik

35 R. Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 90.

36 Aktaran Scipes, age, www.sendika.org.

37 Aktaran K. Scipes, age. www.sendika.org.

38 K. Scipes, age. www.sendika.org.

39 K. Scipes, age.

40 K. Scipes, age.

Devrimci Marksizm

ekonomik ayırımının aşılması, (2) toplumsal hareketlerle yapısal ittifaklar kurma girişimleri ve (3) devlete karşı direnmek için örgütlenen ulusal kampanyalar.

THS'nin strateji ve örgütlenme açısından özellikleri ve temel unsurları ise şöyle özetlenebilir⁴¹:

1. Sendika içi demokrasi: THS'ye örnek olarak gösterilen sendikaların üyeleri tarafından demokratik olarak denetlendiği, sendikal bürokrasinin gelişmesini önlemeye yönelik tedbirler alındığı, taban inisiyatiflerine dayalı bir iç işleyişin olduğu ve eğitim faaliyetlerine önem verildiği ileri sürülmektedir.

2. Mücadeleci ve militan işçiler, kavgacı sendikal önderlikler: Söz konusu sendikaların “bir kişinin zarar görmesi hepimizin zarar görmesi demektir” şiarından hareketle mevcut hukuksal yapıların dışında ve fiili, militan bir mücadele ile oluştukları belirtilmektedir.

3. İşyerindeki mücadelelerle ulusal politik durum arasında bağlantı: THS'ye örnek teşkil ettiği iddia edilen sendikalarda, işyerlerindeki mücadelenin toplumsal mücadeleden ayrılmadığı, sendikaların taleplerinin yalnızca üyelerinin çalışma koşulları ve ücret artışları mücadelesiyle sınırlı değil, kapitalizmin ortaya çıkardığı bütün sorunlarla ilgili olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle işçilerin sadece işyerlerinde değil, yaşam çevrelerinde de örgütlenmesi hedefinin önemli olduğu görüşündedirler. Bu konuda şu şiar benimsenmiştir: “ekmek mücadelesi ile demokrasi mücadelesi birlikte yürütülmeli”.

4. Politik partilerden bağımsızlık: Söz konusu sendikaların hem sağdan hem de soldan gelecek tüm dışsal denetimleri reddederek, sermayeden, devletten ve politik partilerden bağımsız oldukları ileri sürülmektedir. Scipes'in ifadesiyle:

“O halde, toplumsal hareket sendikacılığı sermayeden, devletten ve politik partilerden bağımsızdır, kendi gündemini kendi perspektifiyle belirler ancak ittifak içinde olduğu toplumsal hareketlerle ilişkileri temelinde bu perspektifi değiştirmeye de açıktır”⁴²

5. Diğer toplumsal hareketlerle eşit ilişkiler ve ittifaklar kurma: THS modeline uygun olduğu düşünülen sendikaların diğer toplumsal kesimlerle birlikte hareket ettikleri, mümkün olduğunda hem ulusal hem de uluslar arası düzeyde onlarla ağ tipi örgütlenme biçimleri altında birleşmeye çalıştıkları belirtilmektedir.

6. Örgütsüzlerin örgütlenmesi: THS anlayışına göre enformel sektörde çalışanların, klasik işkolu anlayışının dışında örgütlendikleri, işsizler, güvencesiz çalışanların da örgütlenme alanına girdiği, örgütsüzlerin örgütlenmesinde esnek üyelik statüsü izlendiği söylenmektedir.

41 Waterman, “Social Movement Unionism: A New Model For A New World”, 1991, s. 16-17.

42 K. Scipes, age. www.sendika.org.

7. Anti-emperyalizm ve işçi sınıfı enternasyonalizmi: THS'nin enternasyonalizm kavrayışını dayanışma ilişkileri üzerine inşa ettiği, bu enternasyonalizmin 'yeni' olan tarafının ise esas olarak bilgiye⁴³ ve küresel sivil toplum ("küresel vatandaşlık") temelinde iletişime dayandığı iddia edilmektedir:

Küresel sendikalaşmaya daha geniş bir açıdan bakarsak küresel ekonomiye yönelik bir "düzenleme" olduğunu görebiliriz. (...) küresel sendikalaşma kongre diplomasisinin ve bilgi alışverişlerinin ötesine gitmeye mecbur olduğu ve sendikalar küresel sivil toplumun bir parçası olduklarının farkına varmalıdırlar⁴⁴.

THS yaklaşımının eleştirisi

Bize göre THS yaklaşımı ilerde göstereceğimiz gibi önemli sorunlar içermektedir; yine de çıkış noktası olarak özellikle günümüzde mücadeleciler bir sendikal harekete gerek olduğu yönündeki şu tespitlerinin eksik olmakla birlikte vurgularının doğru yönde olduğunu söylemek mümkündür:

- 1- işçi sınıfı içindeki farklılaşma sadece bir zaaf olarak görülemez, bu olgu aynı zamanda bir güç anlamına da gelmektedir,
- 2- günümüz koşullarında bir işçi enternasyonalizmine ihtiyaç vardır,
- 3- yeni bir mücadeleciler öncüsü işçi sınıfının nüvesi ile karşı karşıya bulunuyoruz, bu bakımdan sendikalarda demokratikleşme, katılım süreçlerine odaklanmak önemlidir.

Özellikle Kim Moody'nin vurguladığı gibi üretim örgütlenmesindeki, üretimin uluslararasılaşmasındaki (üretici güçlerin gelişimi) değişimler ekonomi alanındaki sınıf mücadelesinin uluslararasılaşmasını bile zorlayıcı niteliktedir. Ayrıca işçi aristokrasisi ve çekirdek işgücü ile çevre işçiler arasındaki ayrışmaya karşı da, ırkçılık, cinsel ayrımcılık gibi ayrışmalara karşı da bunları bütünleştirici yönde bir mücadele elbette gereklidir.

Ancak THS'nin bu tespitlerden hareketle geliştirdiği aşağıdaki dört noktada özetlenebilecek sorunlu ve çelişkili önermelerine katılmak mümkün değildir:

1- Kapitalizmdeki gelişmeler karşısındaki tavrı: THS yaklaşımı kapitalizmdeki dönüşümlere ilişkin olarak küreselleşmeci ve postmodernist tezlerden etkilenmekte, böylece sınıf kavramını ve üretim alanının ayrıcalıklı konumunu bulanıklaştıran bir kapitalizm tahliline yaslanmaktadır.

2- Sendikal demokrasi ve bürokratlaşma sorunu karşısındaki tavrı: sendikalarda bürokratlaşmanın maddi temelini açıklayamamaktadır, bu da önerdiği mü-

43 R. Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 189.

44 Breitenfeller'den aktaran R. Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 189.

cadele yöntemlerinin yeterli olmayacağı anlamına gelmektedir.

3- Sınıf bilincinin oluşumuna yaklaşımı, devrimci parti karşıtlığı ve anti—Leninist tavrı: THS toplumsal dönüşüm konusundaki ikircikli bir tavra sahip olup, ekonomik ve politik mücadele ayrımını aşmada kendiliğindenci bir kavrayışla partinin önemini yadsımakta, Toplumsal Hareketler ile ittifak yapma önerisiyle “sivil toplumculuğa” yönelmekte, ayrıca da soyut ya da kendisiyle çelişkili bir biçimde milliyetçi bir enternasyonalizm anlayışına varmaktadır.

4- THS’ye örnek olarak gösterilen mücadelecî sendikacılık deneyimleri bu yaklaşımın savunucuları tarafından idealleştirilmekte ve “geleneksel” sendikalar—dan tamamen farklı oldukları iddiaları gerçeklikle de örtüşmemektedir.

Şimdi bu dört noktayı tek tek ele alalım:

1) “Sendikaların krizi” teorisi:

THS yaklaşımını ileri süren çeşitli teorisyenler “küreselleşme” teorisinden, postmodernizm ve post-Marksizmden oldukça etkilenmiş durumdadırlar. Bu etkilenme kendisini özellikle işçi sınıfının rolünü azımsama eğiliminde açığa vurmaktadır. Bu yaklaşımın savunucuları, teknolojik değişime başat rol vermekte, kendileri ne kadar kabul etmese de bir tür teknolojik determinizme kaymaktadırlar:

En başta çok iyi anlamak gerekir ki günümüzdeki haliyle küreselleşme, proletaryanın yayılmasından çok bilgisayarların yayılmasına dayanan bir sü—reçtir⁴⁵.

Hem Negri hem de Moody’nin farklı deneyimler ve farklı ulusal çerçevelerde öne sürdükleri şudur: Sermayenin sanayi işçi sınıfını ileri teknoloji ile elemesi, sınıf savaşımının sonu anlamına gelmez. Yeni üretim sistemleri ücretli emeği kısmen fabrika dışına kovalamıştır⁴⁶.

THS’nin günümüz kapitalizmindeki değişimleri açıklamasında sınıf kavramını bulanıklaştıran teorilerle de yakın temasta olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımın temsilcileri kapitalizmindeki değişimin dinamiklerini sınıf mücadelesinde değil, yeni iletişim teknolojilerinde ve buna bağlı olarak değişen üretimin örgütlenme biçimlerinde bulmaktadırlar. Söz konusu değişimlerin işçi sınıfının nesnel konumunu ve sınıfsal çıkarlarını dönüştürdüğü varsayılmaktadır. İşin ilginç THS’nin sendikaların krizine ilişkin açıklaması, “geleneksel” sendikacılığı temsil eden Uluslararası Hür Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU)’nun “ekonominin küreselleşmesi ve üretimin örgütlenmesindeki değişiklikler işçilerin konu-

45 Munck, age., s. 21.

46 Dyer-Whitford, *Sibermarx*, Aykırı yay., çev. Ali Çakıroğlu, 2004, s. 150.

munu değiştirdi”⁴⁷ tespitiyle de örtüşmektedir.

İşçi sınıfının artık bildiğimiz işçi sınıfı olmadığı tezi doğru değildir. İşçi sınıfının günümüzdeki bileşimi elbette değişmektedir, ancak bu değişimi abartmamak gerekir. Kaldı ki THS savunucularından örneğin Özügürlü da “sanıldığına tersine işçi sınıfının hiçbir zaman yeknesak, homojen bir toplumsal grup” olmadığını teslim etmektedir⁴⁸. Gerçekten de Engels’in *İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu*’nda betimlediği 19. yüzyıl ortası Avrupa’ında işçi sınıfının oldukça heterojen bir yapıda olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla gerek işçi sınıfının bileşimindeki değişim gerekse de eğreti istihdam koşulları sadece günümüze özgü yepyeni eğilimler değildir.

Bu teze ilişkin bir diğer sorun, örgütlenmede temel alınacak, belirleyici kesimin neden “dışlananlar” olması gerektiği, yeni işçi kitlesinin neden ayrıcalıklı bir önemi hak ettiği. Öncelikle işçi sınıfı içinde işsizlerin ve sendikasız, güvencesiz işçilerin sayısında bir artış söz konusudur, ancak mevcut eğilimlerden, “yeni proleterleşme dalgası”nın çevre işgücünü çekirdek işgücünün karşısına koymayı hak edecek düzeyde olduğunu, niceliksel olmasa bile niteliksel düzeyde bunu hak edecek bir ağırlığa sahip olduğunu çıkarsamak mümkün değildir⁴⁹. Gerek az da olsa sanayide gerekse de büyük ölçüde hizmetler sektöründe istihdam ve proleterleşme eğilimleri artmakta, sadece işsizler ve güvencesiz çalışanlar arasında değil, işçi aristokrasisi denebilecek kesim arasında da başta büro çalışanları ve mühendisler olmak üzere yeni işçiler katılmaktadır. Özellikle de başta ulaşım, telekomünikasyon olmak üzere bir dizi kilit sektörde çalışan işçilerin nitel öneminde değil bir azalma artış söz konusudur. Bu nedenle hedef bu kesimlerin birlikte örgütlenmesi, en azından birlikte ortak bir mücadeleye yönlendirilmesi olmalıdır; “yeni” işçi kitlesini “çekirdek” işgücünün karşısına koymak değil. Kaldı ki yukarıda gösterdiğimiz gibi “yeni işçi kitlesi” işçi sınıfının ana gövdesi olmuş mudur, yoksa ana gövde olmalı mıdır? THS savunucuları bu konuda ikircikli bir konumdadırlar.

Ayrıca güvencesiz işçiler arasında çalışmak, örgütsüzleri örgütlemek çok zor olmakla birlikte elbette önemlidir; ancak hem bunu gerçekleştirmenin sınırları vardır hem de mevcut sendikalar da eğer isterlerse kaynaklarını pekala bunu yapmaya tahsis edebilirler. THS’yi savunanlar “mevcut sendikalar bu işe neden soyunmuyorlar?” sorusunun üzerinden atlamaktadırlar ve böylece sendika bürokrasisinin sorumluluğunu örtbas etmektedirler.

Hepsinden önemlisi de şudur: sendikalı işçilerin aristokratlaştığı görüşünden hareketle asıl olarak güvencesiz işçiler arasında çalışma fikrinin en önemli sonucu, işçi sınıfının örgütlü kesimlerini bürokrasinin sultasına ve burjuvaziye terk

47 Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 28.

48 Özügürlü, “Yeni proleterleşme dalgasının öncü formu: toplumsal hareket sendikacılığı”, *Sendikal Kriz Yaklaşımları*, der. Fikret Sazak, Epos yay., 2007, s. 61.

49 Bu konuda ayrıntılı veriler için bkz. Tanyılmaz, “Türkiye’de İşçi Sınıfı”, *Devrimci Marksizm*, sayı: 6-7, s. 50-70.

etmek olacaktır. “Örgütsüzleri örgütleme”ye başat rol verilmesi, çekirdek işgücü ile “çevre” işgücü arasındaki bağları kurmak, işçi sınıfı içindeki bölünmüşlüğü aşmak bir yana daha artırıcı bir işlev görecektir. Kaldı ki örneğin Özuğurlu’nun THS savunusunda “işçi sınıfının tümünün çıkarlarını savunmak gerekli” tespiti⁵⁰, örgütsüzlerin örgütlenmesine ayrıcalıklı bir önem vermek gerektiği görüşüyle de çelişmektedir.

Nihayet “sendikaların krizi” yanlış tespitine ilişkin şu nokta da önemlidir: Sendikaların üye kaybı ve sendikalaşma oranlarının gerilemesi, ne kapitalizmin yaşadığı benzersiz bir değişimin sonucudur ne de sınıf mücadelesinden bağımsız nesnel faktörlerin bir ürünüdür. Sermayenin uzun dönemli yapısal krizi içinde işçi sınıfının gücünü kırmayı amaçlayan, bu doğrultuda 70’li yıllardan itibaren neo-liberal politika uygulamalarıyla başlattığı saldırının bir ürünüdür. Üretimin farklı mekanlara parçalanması, farklı ülkelerde ve bölgelerde yaşayan işçilerin aralarındaki rekabetin artırılmasıyla elde edilen artı-değer kütesinin büyütülmesi hedeflenmektedir. Üstelik bütün bu saldırılara rağmen sendikaların durumunun o kadar da kötü olmadığını bizzat THS teorisyeni olarak tanımlanabilecek Ronaldo Munck açıkça ifade etmektedir⁵¹:

Geçen on yılda işgücündeki sendika üyelerinin oranı tüm dünyada, kimi yerlerde keskin bir düşüşe varan ölçüde, azalmıştır. Ne var ki rakamlar hikayenin yalnız bir bölümünü anlatmaktadır. Bölgeler arasında ve her bölgenin sınırları içinde sendika üyesi çalışan sayısında hatırı sayılır değişimler yaşanmıştır⁵². Örneğin genel eğilimin aksine 1980’lerin ortasından 1990’lara kadar İspanya ve Hollanda’da sendika üyeliklerinde önemli artışlar görülmüştür. Düşüş en fazla Doğu’da yoğunlaşırken, Güney önemli ilerlemelere sahne olmuştur. Ayrıca bir çok ülkede sendikaların ulusal politikalar üzerindeki etkisi artmış durumdadır.

Dolayısıyla elbette bir takım nesnel, dışsal etkenler “sendikaların krizi”nde rol oynamıştır, ancak asıl belirleyici olan sendikal hareketin öznel etkenleri ve iç gelişmeleridir.

2) Sendikal Bürokrasiye Yaklaşım Sorunu:

THS yaklaşımı yukarda belirttiğimiz gibi “sendikal kriz”i açıklarken nesnel bir takım etkenlerin yanı sıra sendikal yapılar içindeki bazı öznel etkenlere de işaret etmekte, mevcut sendikalarda sendikal demokrasinin yokluğunun sorumluluğunu bürokratik sendikacılık anlayışında bulmaktaydı. Sendika yöneticilerinin ideolojik yalpalamalarının arkasında sosyalizmin yenilgisinin yattığı öne sürülüyordu. Kanımızca bu yeterli bir açıklama olmaktan hayli uzaktır.

50 Özuğurlu, age. s. 60-61.

51 Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 127.

52 ILO’dan aktaran Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 127.

Şu nedenle: Bu tespit “sendikal kriz”le işçi hareketinin krizi arasındaki ayrımı karıştırmakta, sendikaların krize girmesini doğrudan sosyalizmin yenilgisiyle açıklama hatasına düşmektedir. Bu açıklama tarzı sosyalizmin yenilgisi öncesinde emperyalizm çağında sendikalarda bürokratlaşma eğiliminin olmadığını varsaymak anlamına gelmektedir ki, bunun olgusal olarak doğru olmadığı açıktır.

Öte yandan THS’yi savunanlar “geleneksel” sendikaların geçmişinde mücadeleci “yeni sendikacılık” hareketlerinin yattığını da kabul etmektedirler. Nitekim THS Broşüründe de “geleneksel” sendikaların kökeninde de mücadeleci “yeni sendikacılık” anlayışının yattığı belirtilmektedir⁵³. Demek ki bu yaklaşım ve savunduğu mücadeleci sendikacılık anlayışı tamamen yeni değildir⁵⁴. Ancak daha önemlisi şudur: Nasıl oluyor da bu kadar mücadeleci sendikalar zaman içinde “düzen sendikacılığı”na evrilebilmektedirler? Ve bir diğer önemli soru da şudur: İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya çapında nicel anlamda büyük güç kazanmış olan sendika hareketi sermayenin 80’li yıllardan itibaren giriştiği bu saldırıya karşı neden etkili bir yanıt verememiştir? Zira “sosyalizmin yenilgisi” 90’lı yıllardan itibaren kesinlik kazanmıştı. O takdirde sendikalarda bürokratlaşma eğiliminin yapısal nedenlerini **doğrudan** “sosyalizmin yenilgisi”nde ve bunun doğurduğu ideolojik sorunlarda aramak yerine gözümüzü kapitalizmin maddi ve tarihsel gelişimiyle bağlantılı başka etkenlere dikmemiz gerekir.

Bu etkenleri ortaya koyarken Marksistlerin sendikalara yaklaşımında sendikaların sınıf mücadelesi açısından önemini vurgulamaları başlangıç noktası olmalıdır. Bununla birlikte klasik Marksistler ücretli emeğin var oluşu gibi sendikaların var oluşunun da ikircikli bir konumda olduğunu, (sistem içi daha fazla ücret alabilmek için uzlaşmacı mücadele ile ücret sistemini ortadan kaldırmak için verilecek mücadele arasındaki ikirciklilik) çelişkili bir doğaya sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Burada önemli olan sendikaların bu ikili karakteri üzerine bir bilinç geliştirmektir. Öyle ya “yozlaşmış” bir sendikal politikadan kim sorumludur? Marksistlerin buna verdikleri cevap belirli kişiler değil, kapitalizme özgü belirli **ilişkiler** olmuştur. Dolayısıyla hangi, ne tür ilişkiler sendika yöneticilerini sistemle bütünleşik davranmaya sevk ediyor, bunu ortaya koymak gerekmektedir.

Sendikaların ikili karakteri ve çelişkili konumu “düzen” sendikalarının yaygınlaşmasının ana sebebidir. Tekelci kapitalizmin gelişme eğilimlerinin bir sonucu olarak, sendikaların çürüme eğilimi içine girmeleri, bürokratlaşma ve devletle bütünleşmeleri yönünde çok ağır bir basınç oluşturmaktadır. THS ise bu radikal karşı çıkışlardan birini temsil eden bir akım olarak sendikalardaki bürokratlaşma ve yozlaşma eğilimlerinin maddi temellerine odaklanmak yerine sonuçları üzerinde durmakta ve bu eğilimin engellenmesini salt bir sendikal de-

53 THS Broşürü.

54 Çeşitli örnekler olarak İngiltere’de Chartist hareket, ABD’de Knights of Labour , CIO vb. verilebilir.

mokrası, iyi niyet ya da tecrübe sorununa indirgemektedir.

Kapitalist üretim tarzının tarihsel gelişimi içinde işçi sınıfı içinde de çıkarları birbirinden farklılaşan katmanlar oluşmuştur. Bunların başında işçi aristokrasisi ve sendika bürokrasisi gelmektedir. Özellikle tekelci kapitalizmle birlikte sendikalar

devletle çok yakın ilişkileri olan merkezileşmiş bir kapitalist hasımla karşı karşıya kalmışlardır. İşte sendikaların reformist bir tutumu, yani özel mülkiyetle uzlaşma tutumunu benimsedikleri sürece kendilerini kapitalist devlete uyarlama ve onun işbirliğini kazanmak için mücadele etme zorunlulukları da buradan doğmaktadır. Sendikal hareketin bürokrasisine göre temel görev, devleti kapitalizmin kafa kolundan kurtarmak, tröstlere olan bağımlılığını azaltmak ve onu kendi yanına çekmekten ibarettir. Bu tutum, emperyalist kapitalizmin aşırı-kârlarının dağılımından kısıntılar kapmak için mücadele eden işçi aristokrasisi ve işçi bürokrasisinin toplumsal konumuna da uygun düşmektedir⁵⁵.

Burada işçi aristokrasisi ile sendika bürokrasisi arasında bir ayırım yapmak gereklidir. İşçi aristokrasisi bütün ayrıcalıklı konumuna rağmen sermaye sınıfıyla uzlaşmaz bir çelişki içinde olmasına rağmen, sendika bürokrasisi sosyo-ekonomik bir farklılaşmadan geçerek düzenle bütünleşmiştir, çıkarı burjuva toplumunun sürmesindedir. Bir dönem Türk-İş Başkanı Salih Kılıç'ın Başbakan Erdoğan'ın yanına işadamlarını da alarak yaptığı Rusya gezisine kendisinin neden katıldığı sorusuna verdiği cevap ("sınıf dayanışması için gidiyorum") bu gerçekliğin çarpıcı bir itirafı olsa gerek⁵⁶. Bu kesim "işçi hareketi içinde adeta burjuvazinin ajanları" gibi davranan bir niteliğe bürünmüş ve işçi sınıfının genel çıkarlarını savunma noktasından kopmuştur. Özetle sendikaların "tutuculuğunun" arkasında - sendika yöneticilerinin niyetlerinden, ideolojik yalpalamalarından ve "sosyalizmin yenilgisi"nden önce - sendikaların ikili karakterinin emperyalizm döneminde sendika bürokratları aracılığıyla düzenle iyice bütünleşme eğilimi yatmaktadır.

3) Sendikal Soruna Anti-Leninist bir Çözüm Arayışı

Yukardaki tespitlerden mücadele açısından belirleyici olanın sendikaların dış nesnel koşulları değil, iç nesnel ve öznel koşulları olduğu çıkarsanabilir. Söz konusu koşulları değiştirebilmek bakımından aşağıdaki üç boyutta müdahale gereklidir:

a- iktisadi ve siyasi güç (devlet ve burjuvazi karşısında) nasıl

55 Trotskiy, *Sendikalar Üzerine*, Maya Yay., çev. Mustafa Sayman, 1976, s. 114.

56 *Milliyet*, 11.01.2005, Buna DİSK Başkanı Çelebi'nin sendika başkanlarının mal varlıkları hakkında yaptığı itirafları da eklemek gerekir (*Referans*, 12.09.2006)

kazanılacak?

b- bürokratların ayrıcalıklarına karşı ve sendikal demokrasinin tesisi için nasıl mücadele edilecek?

c- işçiler arası rekabete karşı gerek ulusal gerekse de uluslar arası dayanışma ve enternasyonalist bir mücadele nasıl yürütülecek?

Peki bu üç boyut hakkında THS nasıl bir gelecek tasarımına ve mücadele perspektifine sahiptir? Aşağıda göstermeye çalışacağımız gibi hem THS'nin gelecek tasarımı, nasıl bir dönüşüm hedeflediği ikirciklidir hem de kendiliğindenci bir mücadele anlayışı yaklaşımına egemendir.

a) THS'nin gelecek tasarımı: Devrim mi, radikal reformizm mi?

THS acaba nasıl bir gelecek toplum tasavvuruna sahiptir? İktisadi ve siyasi gücün (devlet ve burjuvazi karşısında) nasıl kazanılacağını tasarlamaktadır? Kapitalizm içinde bir dönüşümü mü yoksa kapitalizmi mi dönüştürmeyi hedeflemektedir?

THS yaklaşımında sermaye-emek ilişkisinin merkeziliğini yitirmesi sonucunda mücadele alanının “ekonomik” ve “politik” alandan bir bütün olarak “toplum”a kaydığı iddiasına yukarda değinmiştik. Bu iddianın en önemli sonucu kapitalizmin ve kapitalist devletin tahlilinde üretim ve sömürü ilişkilerinin merkeziliğini bir kenara bırakıp, (“demokrasi güçtür” şiarında özetlenen) politikaya başat rol vermek olacaktır. THS savunucuları ekonomik mücadele ile politik mücadele ayrımını aşalım demekle birlikte kendileri politik mücadeleye başat rol vermektedirler⁵⁷. Buna somut bir örnek olarak THS yaklaşımının işçi sınıfının siyasallaşmasından ne anlaşılması gerektiği sorusuna verdiği cevaba bakalım:

Elbette sınıfın sendikal örgütlülüğü ile siyasal örgütlülüğü arasında kategorik ve tarihsel bir ayrım vardır; bunlar birbirine indirgenemez iki farklı örgütlenme biçimidir; ne sendika siyasal örgüt yerine konabilir ne de siyasal örgüt sendika yerine. Ancak bu farklılığı, bir başka deyişle ‘sendikal örgüt’ ile ‘siyasal örgüt’ arasındaki ilişkiyi birbirinden yalıtılmış ‘ekonomik’ mücadele ve ‘siyasal’ mücadele ayrımından hareketle tanımlamaya kalkışmak, teorik olarak zaaflı olması bir yana, somut /tarihsel gelişmeleri yadsıyan durağan bir yaklaşımdır. Ekonomik ve siyasal mücadele ayrımı, özünde siyasal bir nitelik taşıyan sınıf mücadelesinin kapitalist ideoloji tarafından “ekonomik alan” ve “siyasal alan” biçiminde birbirinden yalıtılmış alanlara bölünmesinden kaynaklanıyor (...)
Dolayısıyla kapitalist üretimin nihai sırrı siyasaldır⁵⁸.

57 Bu kavrayışa Türkiye’den örnekler için bkz. THS Broşürü: “emek-sermaye ilişkisi nihai olarak siyasaldır” ya da “Sermayenin işçi sınıfı üzerinde kurduğu egemenlik ve denetim esas olarak üretim sürecinin dışında kurulan bir egemenlik olduğundan...”, Mehmet Beşeli, “Sendikacılığın Sefaleti”, *Özgür Üniversite Forumu*, sayı 15, 2001, s. 27.

58 THS Broşürü.

Burada görüldüğü gibi ekonomi ile politika kerteleri arasındaki ayrışma, ki kapitalist toplumun özgüllüğü burada yatmaktadır, ters yüz edilmekte ve “her şeyin başı demokrasi” diye ifade edilebilecek bir politikanın her şeyi belirleyici olmasına kapı aralanmaktadır. Oysa Wood’un da belirttiği gibi “her ne kadar sermaye mülkiyet düzeninin sürdürülmesi ve toplumsal düzenin korunmasında kesin olarak devletin gücüne dayansa da, işçiler üzerindeki iktidarını en doğrudan uyguladığı yer devlet değil, üretim sürecinin ve onun hiyerarşik örgütlenmesinin içidir”⁵⁹. THS’nin tahlilinde ise sınıf mücadelesi, devletin örgütlediği güç bloku ile “halk ittifakı” arasındaki bir “demokrasi” mücadelesine dönüşmektedir. Böylece ekonomik olanla politik olan arasındaki zorunlu bağlantı ortadan kalkmakta, sosyalizm mücadelesinde de işçi sınıfının hiçbir ayrıcalıklı konumu kalmamaktadır. Üretim dışı “yaşam alanı”na belirleyici rol verilmesiyle üretim alanının kapitalizmdeki ayrıcalıklı rolü göz ardı edildiğinde sorun artık sistemi yıkmaktan çıkar ve sistemin, kapitalizmin kurumlarını reforme etmeye, devleti radikal şekilde **demokratikleştirme** girişimine dönüşür. THS savunucularınca ifade edilen “ekmek mücadelesi ile demokrasi mücadelesi birlikte yürütülmesi” ve “ekonomik hakların geliştirilmesi için siyasal-demokratik hakların ilerlemesi gerekli” tespitlerini bu perspektiften değerlendirebiliriz. Bu iddia edildiği gibi ekonomik ile politik mücadele arasındaki ayrımın aşılması değil, Lenin’in ifadesiyle “ekonomik savaşımın kendisine siyasal bir nitelik kazandırmak”tan⁶⁰ başka bir şey değildir. Sendikalarda radikal (!) dönüşüm yapmak isteyen ve bunu sendikaları da bir tür toplumsal hareket haline getirerek başarmak isteyen THS’nin temel amacının bu bakımdan kapitalizmi devirmek değil, kapitalizm içinde demokratik ve düzenleyici dönüşümler elde etmek olduğu görülmektedir. Yani bir tür radikal reformizm!

Sol sendikalizm ve anarko-sendikalizmin günümüzdeki yeni bir versiyonu olarak nitelendirilebilecek THS’nin asıl amacı ve çıkış noktası, sosyal politikayı etkilemek, bu doğrultuda sivil toplum aracılığıyla devleti demokratikleştirmektir. Mevcut üretim ilişkilerini değiştirmek yerine dolaşım alanındaki eşitsizlikler üzerine gitmesi aslında bu amaçla tutarlıdır.

Eğer dünyayı değiştirme mücadelesi uluslar arası ise, sosyal şart için yapılan kavga işçileri küresel ölçekte piyasayı düzenlemek için harekete geçirebilir. (...) uluslar arası emek hareketleri için Silver ve Arrighi’nin terimiyle ‘küresel bölüşüm adaleti’ kaçınılmazdır⁶¹.

Eğer hükümetler neoliberal küreselleşme için ‘özür diliyorlarsa’ bunun nedeni

59 E. M. Wood, “Küresel Kapitalizmde Emek, Sınıf ve Devlet”, *Özgür Üniversite Forumu*, 03/2001, çev. Ali Atılgan, s. 94.

60 Lenin, *Ne Yapmalı*, Sol Yay. , çev. Muzaffer Erdost, 4. Baskı, 1992, s. 63.

61 Godio ve Silver ve Arrighi’den aktaran Munck, *Emeğin Yeni Dünyası*, s. 198-9.

Polanyi'nin ortaya koyduğu sorunun (bir çeşit denetim mekanizmalarına duyulan ihtiyaç) aciliyetinin farkına varmaları, yani kapitalizmin kendi selameti için düzenlenmesi gerektiğini anlamalarıdır⁶².

Öte yandan THS'nin bir tür "sivil itaatsizlik", direniş ve toplumsal meşruiyet arayışı ile devleti "dize getirebileceği" düşüncesi, onu aynı zamanda anarko-sendikalizm geleneğiyle buluşturan en önemli özelliklerinden biridir. THS'nin söz konusu amaç etrafında kurgulanmış bir mücadele önerisinin zayıflığını kanıtlayan bir başka sorun da dolayısıyla devletin gücüne ve sermayenin iktidarına karşı yapılacak direnişin maddi temelini zayıf bir şekilde teorileştiriyor olmasıdır. Karşımızda kapitalizmde devletin rolünü azımsayan bir yaklaşım vardır. Bunun sendikal hareket içinde önemli bir zayıflık olduğuna yıllar önce Trotskiy işaret etmişti:

Klasik döneminde bile anarko-sendikalizmin zayıflığı, doğru bir kuramsal temel yokluğundan, bunun sonucu olarak da devletin ve onun sınıf mücadelesindeki rolünün yanlış anlaşılmasından; devrimci azınlığın, yani partinin rolü hakkında yetersiz, tam olarak geliştirilmemiş ve dolayısıyla yanlış bir algılamadan ileri geliyordu. Genel grevi fetişleştirme, ayaklanma ile iktidarın ele geçirilmesi arasındaki bağlantıya aldırış etmeme gibi taktik hataları buradan doğuyordu⁶³.

THS'nin da ait olduğu radikal sendikacılık yaklaşımlarının sendikal hareketin başarılı olmasında kendi başına yetmeyeceği ve taşıdıkları sınırlılıklar konusunda bir sendikacı da şu tespitte bulunmaktadır:

Radikal sendikacılık ABD'de her canlanışında politik baskı ile ortadan kaldırılmış ya da büyük ölçüde zarar görmüştür. Buna ek olarak "ana akım" işçi hareketi radikal olacağını belirttilerini gösterdiğinde özel bir saldırıya uğramıştır. Özel olarak da devlet taarruzunun işçi hareketinden radikal unsurları tamamen ayıklamak ve politik ve sınıai örgütlenme alanında radikal hedeflerden uzaklaşmak bakımından güçlü bir güdülemeyi sağlama gibi bir etkisi olmuştur⁶⁴.

b) "Kendiliğindencilik" mi, devrimci parti önderliği mi?

THS devrimci sınıf bilincinin gelişimi sorununu "kendiliğindenci" bir yaklaşımla çözüme girişiminde bulunmaktadır. Oysa Marx ve Engels ta başından

62 Munck, age., s. 211.

63 Trotskiy, age., s. 26-27.

64 Aktaran Schiavone, "Social Movement Unionism and the UE", www.ssn.flinders.edu.au/spis/journals/MichaelSchiavone.pdf, erişim tarihi: 12 Ekim 2008.

itibaren ücret mücadelesi temelinde sendikal mücadelenin önemli olmakla birlikte sınırları olduğunu, sermaye ile “gerilla savaşı”na girmenin yeterli olmayacağını vurgulamışlardır.

İngiliz emekçilerin aktif direnci, burjuvazinin para açlığını belli sınırlar içine kapatmakta ve burjuvazinin toplumsal ve siyasal bakımdan her yerde hazır ve nazır olmasına muhalefeti canlı tutmaktadır; ama bu arada egemen sınıfın gücünü kırmak için sendikalardan ve grevlerden biraz daha fazla bir şeye gerek olduğu itirafını da beraberinde getirmektedir⁶⁵.

Elbette Engels’in belirttiği gibi sendikalar “sosyalizmin okulları”dırlar. Ancak devrimci bilince otomatikman, doğrudan, kendiliğinden erişemezler. Sadece mücadele deneyimleriyle kendiliğinden devrimci bilinç oluşmaz. Tam da burada kapitalist üretim tarzının merkezi bir momenti ve devrimci öncü ile işçi sınıfı kitlesi arasındaki ilişkinin anlaşılmasının anahtarı yatmaktadır. Burjuva toplumunda bir meta olarak işgücünün değerinin bir fiyata, ücret biçimine dönüşmesi sermayedarlar gibi işçilerin bilinci üzerinde de önemli etkilere yol açmaktadır. Bu nedenle sömürü “adil ücret”ten çekilip alınan bir şey olarak görülmektedir.

Emek gücünün değeri ile fiyatının ücret şekline ya da emeğin kendisinin değeri ve fiyatı şekline dönüştürülmesinin taşıdığı büyük önemi böylece anlayabiliriz. Aslında varolan ilişkileri görünmez hale getirmesi bir yana, bir de bunları tepetaklak gösteren bir görünüm şekli, hem emekçinin hem de kapitalistin her türlü yasal kavramlarının, kapitalist üretim tarzının her türlü şaşırtmacalarının, özgürlük adına bütün göz boyamalarının, vülger iktisatçıların çeşitli mazur gösterme gevazeliklerinin temelidir⁶⁶.

Marx’ın bu vurgusu işçi sınıfının sistem içindeki konumunu kavramasının güçlüğü, burjuva ideolojisinin etkisi altında kalan işçi sınıfının kendiliğinden komünist bilince sahip olamayacağını anlamak bakımından önem taşımaktadır. Öyleyse sınıf bilinci **dışardan** verilmek zorundadır. Bu nedenle sendikal demokrasi için mücadele merkezi önemdedir ve gereklidir, ancak yeterli değildir! Kapitalizmin yıkılması bir politik program sorunu olduğu ölçüde amaç aynı zamanda işçi sınıfının bilincindeki kendiliğindenciliği dönüştürmek, bu doğrultuda işçi hareketinin yönetimini, liderliğini ele geçirmek olmalıdır.

Bunun için hem sendikalarda politik örgütlenme, hem de bir devrimci parti aracılığıyla taban hareketinin yönetilmesi gerekli koşuldur. Lenin bu bakımdan ne kadar “tutucu” ya da “gerici” olurlarsa olsunlar, sendikalarda çalışmanın önemine işaret eder:

65 F. Engels, *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu*, Sol yay., çev. Yurdakul Fincancı, 1997, s. 292.

66 Marx, *Das Kapital*, 1. Cilt, Sol yay., 3. Baskı, çev. Alaaddin Bilgi, 1986, s. 553.

Ama biz, savaşımı, “işçi aristokrasisi”ne karşı savaşımı, işçi yığınları adına, bu yığınları kendi tarafımıza kazanmak için yaparız; işçi sınıfını kendi yanımıza çekmek için oportünist ve sosyal-şoven liderlerle savaşırız. Bu kadar açık ve belli bir ilkel gerçeği görmemek saçmalık olur. Sendika üst yöneticilerinin gerici ve karşı-devrimci zihniyetinden, komünistlerin sendikalardan çıkmaları gerektiği ve sendikalarda çalışılmaması sonucuna varan ve yeni ve yapay işçi örgüt biçimleri yaratmak isteyen “sol” Alman komünistleri işte bu hatayı işliyorlar. (...) Gerici sendikalarda çalışmamak demek, gerektiği kadar gelişmemiş olan ya da henüz geri olan işçi yığınlarını, gerici liderlerin etkisine, burjuvazinin ajanlarının, aristokrat işçilerin ya da “burjuvalaşmış işçilerin” etkisine terk etmek demektir⁶⁷.

Oysa THS yaklaşımını savunanlar var olan sendikalara sırt çevirmekte, bunların nerdeyse hepsinin kapatılması gerektiği görüşüne varmaktadır. Bu sorun diğer yanılla da sadece işçinin devrimcileşmesi sorunu değil, aynı zamanda sendika bürokrasisiyle mücadele sorunudur. THS, sendikal demokrasi ve bürokratlaşma sorununun çözümünde aynı mevkie iki dönemden fazla seçilmemek, merkezdeki yöneticilerin profesyonel olmamaları ve ülkedeki en düşük işçi ücreti kadar maaş almaları, taban inisiyatiflerine dayalı bir iç işleyişin olması ve eğitim faaliyetlerine önem verilmesi gibi bazı tedbirlerin uygulanması gerektiğini öne sürmektedir. Peki ama sendikaların bürokratlaşma tehlikesine karşı önerilen bu tedbirler gerçekten yukarda maddi temellerini ana hatlarıyla ortaya koyduğumuz eğilime bir çözüm olabilir mi? Örneğin Kim Moody buna açıkça şöyle cevap veriyor: “Tabii ki THS’de de bürokratlaşma tehlikesi vardır. Ancak üyelerin bu eğilime karşı bir direnç oluşturmaları konusunda yeterince deneyimleri vardır”⁶⁸. Bunun anlamı THS savunucularının sendikalarda mevcut güç ilişkilerini değiştirmek için mücadele yerine, “aklın gücüne” pasifçe bel bağlayarak şu ana kadar “yanlış yolda” gidenlerin kendiliğinden, mücadele edenler tarafından “içgüdüsel” olarak bertaraf edilecekleri ümidini taşıdıklarıdır.

Öte yandan sınıf mücadeleciler bir taban hareketinin inşası, tabanda çalışma elbette gereklidir. Bununla birlikte özellikle işçi hareketinin durgun olduğu dönemlerde taban içinde çalışmak yetmez, bu kendi başına sendikal hareketin yeniden canlanmasını sağlayamaz. Bunun temel nedeni sadece işçilerin bilinç düzeylerinin sınırlılığı değil, daha ziyade güvenilecek bir odağın bulunmayışı, dolayısıyla da işçilerin harekete geçmek istememesidir. Bu bakımdan sosyalist solda bir çekim merkezi yaratmak üzere devrimci bir işçi partisinin varlığı gereklidir. Bu da bizi THS’nin kendiliğindenci yaklaşımıyla bağlantılı ikinci sorunlu alana getiriyor.

THS’nin temel özelliklerinden biri anti-Leninist tavrı ve devrimci par-

67 Lenin, ‘Sol’ Komünizm- Bir Çocukluk Hastalığı, çev. Muzaffer Erdost, Sol yay., 7. Baskı, 2008, s. 45-6.

68 K. Moody, Workers in a Lean World

ti karşıtlığıdır. THS savunucuları işçi sınıfının mücadeleciliğinin temelde öznel bir faktör olduğunu ve sınıf bilincinin ancak devrimci bir partinin etkisiyle ilerletilebileceğini yadsıma eğilimindedirler. Ya da başka bir ifadeyle bu yaklaşım, Lenin'in ekonomik mücadele ile politik mücadele arasındaki kapitalizme özgü ayrımı aşma çabasında partiye verdiği özgül rolü toplumsal hareketlerle ikame etmektedir.

Elbette THS'nin işçi sınıfının işyeri mücadelelerinin (sendikal talepler) ötesine geçme ihtiyacı olduğu, sendika hareketinin başka ezilen toplumsal katmanlarla ("yeni" toplumsal hareketler) ittifak içinde yürümesi gerektiği tespiti, başka bir çok yaklaşım tarafından da ileri sürülen, dolayısıyla sadece bu yaklaşıma mâl edilemeyecek bir gerçekliğe işaret etmektedir. Bununla birlikte bütün emekçi ve ezilen sınıf ve katmanların çıkarlarının bir araya getirilmesi doğrudan sendikaların işi olamaz, zira sendikalar esas olarak çalışan işçilerin örgütleridirler ve bu işçiler dışındaki toplumsal grupların çıkarlarıyla işçilerin çıkarlarının bir program etrafında birleştirilmesi ancak bir devrimci partinin varlığını gerektirir. Bu nedenle THS'nin, sendikalara "yeni" toplumsal hareketlerle eşit düzeyde ve bu kadar koşulsuz bir biçimde ittifak önerisinde bulunmasının en temel sonucu sendikaların STK'laşması olacaktır.

Yukarda da belirttiğimiz gibi THS, "geleneksel" sendikacılık eleştirisinde Lenin'in sendikaları araçsallaştırdığı önermesine merkezi bir önem atfediyordu. Oysa şu ana kadarki tespitlerimiz THS yaklaşımında hem amacın kaydığı (devrim değil, radikal reformlar) hem de aracın farklılaştığı (parti değil, toplumsal hareketler) bir model inşa edilmiş olduğu yönündedir.

Ayrıca ne Lenin ne de Trotskiy sendikaların partiden "özerk" olmalarına karşı çıkmışlar ya da sendikaların partilere bağımlı olmalarını savunmuşlardır. Sadece emperyalist çağda "bağımsızlık" görüntüsü altındaki "katıksız" sendikacılığa yer olmadığına işaret etmişlerdir:

Sendikalizmin epigonları, sendika örgütünün burjuvaziden ve reformist sosyalistlerden bağımsızlığını, *genel bağımsızlığa*, Komünist Parti de içinde olmak üzere bütün partilerden mutlak bağımsızlığa (sözleriyle) dönüştürüyorlar. (...) Burjuvazinin etkisinden bağımsızlık pasif bir durum olamaz. Varlığını ancak siyasal eylemlere, yani burjuvaziye karşı mücadeleyle gösterebilir. (...) Böylece proletarya mücadelesini oportünist değil, devrimci bir parti önderliğinde sürdürmedikçe proletaryanın burjuva hükümetinden gerçek bağımsızlığı kurulamaz. (...) Ama bütün koşullarda parti, örgütsel olarak söylemeye gerek yok ona "boyun eğmeyen" sendikaların gerçek bağımsızlığına dayanmak suretiyle genel önderlik kazanmayı amaçlar⁶⁹.

Yani altı çizilmesi gereken şudur: Parti ne sendikanın ne de işçi konseylerinin yerini alabilir. Burada sorun, THS savunucularının daha önce anarko-sen-

69 Trotskiy, Sendikalar Üzerine, s. 27-31.

dikalistlerde de olduğu gibi sendikaların “örgütsel” bağımsızlığı ile “politik” bağımsızlığını karıştırmalarından kaynaklanmaktadır. Sendikaların örgütsel açıdan bağımsızlığı gereklidir, ancak yeterli değildir. Geçmişte anarko-sendikalizmin, günümüzde ise THS’nin savunuculuğunu yaptığı

böylesi çabaların en temel hataları büyük bir siyasi sorun olan kitleleri sendika bürokrasisinin etkilerinden kurtarmak sorununu örgütsel deneylere indirgemesinde yatmaktadır. Kitlelere yeni bir yol önermek yeterli değildir. Kitlelerin nerede olduklarını tespit etmek ve onları bir yöne doğru yönetmek zorunludur⁷⁰.

Bu da mevcut sendikalarda çalışmakla olur, onlarla “yolları ayırarak” değil! Bu tespitler ışığında THS savunucularının “sendikaları araçsallaştırma” yönlü eleştirilerinin tam tersinin geçerli olduğu kanaatindeyiz: İddia edilenin aksine Lenin(izm) değil, asıl THS yaklaşımı savunucuları sendikaları ve işçileri reformcu talepler uğrunda “yeni toplumsal hareketler”in peşine takarak araçsallaştırma ktadırlar. Açıkça ifadesiyle:

bu bizi küreselleşmeye karşı demokrasiyle tavrı alma konusuna getiriyor. Elbette bu durumda demokratikleşme aracı olarak emeği görüyoruz⁷¹.

c) İşçi enternasyonalizmi sorunu: Dayanışma ağları mı dünya partisi mi?

Üçüncü ve son bir sorunlu alan ise THS’nin soyut bir enternasyonalizmin ötesine geçememiş olmasıdır. Zira önerilen açıkça THS’nin sol liberal savunucuları tarafından bir “modem dayanışması”ndan, ulusalcı ve 3. Dünyacı savunucuları tarafından ise ulusların birliğinden ibarettir.

Eğer neoliberal küreselleşme hareketi sendikal enternasyonalizmin oluşması için gereken temel güdüyü sağlıyorsa bu, kendi araçlarını beraberinde getiren bir iletişim/bilgi devrimi sayesinde olur. (...) Bu enternasyonalizmin ‘yeni’ olan tarafı ise esas olarak bilgiye dayanıyor olması⁷².

Waterman özellikle emeğin bilgisayar ortamı iletişime artan katılımı üzerine odaklanarak, iletişimin yeni işçi enternasyonalizmini oluşturmaktaki belirleyici rolünü vurgulamaktadır⁷³. Waterman bir bilgisayar ağının kurulmasının, kendi deyimiyle “beşinci enternasyonal”in kurulmasında yaşamsal bir öğe

70 Trotskiy, age., s. 90.

71 Munck, age., s. 212.

72 R. Munck, age., s. 188-9.

73 Dyer-Whitford, age., s. 227.

olabileceğini düşünmektedir⁷⁴. Burada sadece yeni teknolojilere ne kadar belirleyici rol atfedildiğine değil, enternasyondan ne anlaşıldığına da dikkat etmeliyiz. THS yaklaşımının savunucularının “enternasyonal”le kastettikleri bir dünya partisi değil, bilgisayara dayalı iletişimin sağladığı varsayılan “demokratik olanaklardan” yararlanmak üzere sınır ötesi dayanışma ağları kurmaktır; yani bir tür “iletişim enternasyonalizmi”! Vaaz edilen şudur: “Dünyanın bütün işçileri örgütlenmeyi bırakın, aranızda iletişime geçin!”

Ulusalçı THS savunucuları ise yeni bir emek enternasyonalizmden, işçileri ulus olarak örgütlemeyi ve bu “ulusal” örgütlenmelerin birliğini anlamaktadırlar. Bu ulusalçı söylemin enternasyonalizmle ne derece uyumlu (!) olduğuna karar vermek bakımından şu ifade yeteri kadar çarpıcı olsa gerek:

(THS yaklaşımına örnek olarak gösterilen sendikaların, K.T.) Siyasal söylemlerinin diğer bir önemli ögesi ise ulusalcılıktır. Ulusalçı söylem bizdeki gibi sınıf yerine ulusu ikame etmemekte, tersine işçi sınıfının çıkarlarını, ulusun (halkın) çıkarlarına genelleştirmektedir. (...) Sözü edilen ulusalcılığı anlamak için Uno Mayo'nun (KMU: Bir Mayıs Hareketi, K.T.) formülasyonuna bakılabilir: “Filipinler’in zenginlikleri Filipin halkına aittir”⁷⁵.

Oysa sendikalar ve onları yönlendiren sendika bürokrasisi şayet yukarıda göstermeye çalıştığımız gibi tarihsel ve yapısal olarak “ulusal” sermayeleri ve devletleriyle göbek bağı ilişkisi içinde iseler, ancak “ulusal” sosyal politikayı etkileme gücüne varabilirler. Uluslararası bir müdahale, “küresel dayanışma” ya soyut bir talep olarak kalmaya devam eder ya da ulusal taleplere evrilebilir. Gerçek anlamda bir enternasyonalizm mücadelesi, kapitalizmi ortadan kaldırmayı hedefleyen bir devrimci program ve sosyalizme geçiş hedefleri temelinde faaliyet gösteren güçlü bir uluslar arası örgütün koordinasyonuna ihtiyaç duyacaktır. Bu da ne bilgisayar ağlarıyla ne de ulusal kalkınmacılıkla mümkündür, bir dünya partisinin inşası için mücadeleyi gerekli kılar.

4) Uygulamada THS: Ne kadar “hakiki”?

THS'nin sendikal hareketin açmazlarına ilişkin geliştirdiği çözüm önerilerinin taşıdığı sorunları belirttikten sonra bir de şu noktanın altını çizmek gerekir: THS savunucuları tarafından örnek model olarak gösterilen deneyimler⁷⁶

74 Dyer-Whitford, age., s.229.

75 Özüğürlü, *Emek Tartışmaları*, s. 360.

76 THS savunucularının sıklıkla örnek gösterdiği bu deneyimlerin başında Güney Afrika'da COSATU (Güney Afrika Sendikaları Konfederasyonu), Güney Kore'de KCTU (Kore Sendikalar Konfederasyonu), Brezilya'da CUT (Birleşik İşçiler Merkezi), Filipinler'de KMU (1 Mayıs Hareketi) gelmektedir. “3. Dünya” dışından bir örnek olarak CAW (Kanada Otomotiv İşçileri Sendikası) zikredilebilir.

de aslında THS modelinin temel özelliklerini taşımaktan uzak olup, daha çok “geleneksel” sendikacılığın, özellikle de THS tarafından “politik sendikacılık” olarak nitelendirilen anlayışın birer örneğidirler. Zira bu sendikaların büyük çoğunluğu sosyalist ya da komünist partilerle ilişki içerisinde, onların bir ürünü olarak doğmuşlardır. Örneğin CUT, Brezilya’da PT (Brezilya İşçi Partisi) ile, COSATU, Güney Afrika’da SACP (Güney Afrika Komünist Partisi) ile, KMU, CPP (Filipinler Komünist Partisi) ile organik bağlar kurmuştur. Yani söz konusu sendikalar hiç de iddia edildiği gibi partilerden bağımsız bir gelişme çizgisi ve politik mücadele hattı izlemiş değildirler⁷⁷.

Bu tespitlere şu soru da eklenebilir: Acaba THS’nin başarılı olduğu ileri sürülen uygulama örnekleri, sermayenin neo-liberal saldırı stratejisinin son 20 yıllık deneyimleri ve sonuçları gözden geçirildiğinde ne durumdadır? Bir an için söz konusu deneyimlerin ideal THS tanımına uyduklarını varsaysak bile, THS teorisyenlerinden Munck’ın “örneğin Brezilya, Güney Afrika ve Hindistan’da sendikalar daha kapsamlı bir toplumsal bakış açısı geliştirmişler ve Lenin’in sendikaların en ileri politik ufku olarak gördüğü ‘ekonomizm’den politik olarak kopmuşlardır”⁷⁸ iddiası gerçekliği ne kadar yansıtmaktadır?

Söz konusu mücadeleci sendikacılık deneyimleri üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda, üstelik bizzat bazı THS teorisyenleri tarafından söz konusu deneyimlerin sınırlarına işaret edilmiştir⁷⁹. COSATU, Güney Afrika’da ırkçı rejimin bitirilmesinde önemli rol üstlenmiş bir örgüttür. Ancak bu süreç sonrasında sistemin bir parçası haline gelmiş ve “sosyal ortaklık” rolünü yerine getirmeye başlamış, ANC (Afrika Ulusal Kongresi) hükümetinin neo-liberal makro ekonomik politikaları destekleyen tavrı karşısında ittifak ilişkisini sürdürmeye devam etmiştir. Apartheid sonrası koşullarda COSATU’nun ANC hükümeti ile yaptığı ittifakın sendikal hareketin özerkliğine önemli kısıtlar getirdiği ileri sürülmektedir⁸⁰. Bramble ise yaptığı araştırmada COSATU deneyiminin özellikle devletin politik baskı ortamından kaynaklanan konjonktürel bir olgu olduğu, bir kez baskı ortamı ortadan kalktığında, kurumsal süreçlerin tekrar sendikal hareketi kapitalizmle bütünleştirmeye yönlendireceği sonucuna varmıştır⁸¹. Öte yandan THS’yi savunan araştırmacılar bile COSATU deneyiminin bir THS örnek modeli olarak kendisine atfedilen bazı niteliklerini kaybetmekte olduğunu ileri sürmektedirler⁸².

77 Bu konuda bkz. Mi Park, “South Korean Trade Union Movement at the Crossroads: A Critique of ‘Social Movement’ Unionism”, *Critical Sociology*, vol. 33, 2007, s. 311-344.

78 R. Munck, *Uluslar arası Emek Araştırmaları*, Öteki Yay., çev. Cenk Aygün, 1995, s. 179.

79 Waterman, age., s. 18

80 Lier/Stokke, age., s. 810.

81 T. Bramble, space.library.uq.edu.au/eserv/UQ:10640/tb_sachp_03.pdf.

82 A. Bezuidenhout, “Towards global social movement unionism? Trade union responses to globalization in South Africa”, Discussion Papers, 115/2000, www.ilo.org/public/english/bureau/inst/download/dp11500.pdf.

İşçi denetimi geleneğinin değişime uğradığı, sendika üyeleriyle işyeri temsilcileri ve tam zamanlı sendika çalışanlarının rolü konusunda da önemli değişimler olduğu saptanmıştır. Parlamento ya da Ekonomik ve Sosyal Konsey gibi kurumlarda yer alma ile birlikte bürokratlaşma eğiliminin tekrar baş gösterdiği, bu gelişmelerin olsa olsa sendika görevlilerinin sınıfsal konumlarından “göç” etme sonucunu doğurduğunu belirtmektedirler. Bu değişim artan ücret farklılaşmaları ve diğer bazı ek maddi kazançlar şeklinde kendisini göstermektedir⁸³. CUT da benzer şekilde PT'nin hükümette olduğu dönemde İMF ve Dünya Bankası'nın da taleplerini gözeten neo-liberal politikalara angaje olmuş, tam bir sosyal ortaklık politikası izlemiştir⁸⁴.

Bu somut deneyimlerden çıkarsanabilecek önemli bir sonuç, sendikal düzeyde üstelik de siyaset yapmak üzere kurulu örgütlenmelerin, “kitlesel hareketlenmelerin”, istedikleri kadar mücadeleciler olsunlar, otomatik olarak, kendiliklerinden devletle bütünleşmiş bir sendikal bürokrasi engelini aşamayacakları ve gerekli müdahaleler yapılmazsa belli bir süre sonra hem üye kitlesinin sendikal bürokrasinin peşine takılacağı hem de bir bütün olarak hareketin sistem tarafından içerileceğidir.

Politik sonuçlar

Sendikalar, sermayenin saldırılarına karşı direniş merkezleri olarak yararlı işler görürler. Güçlerini pek yerinde olmayan bir biçimde kullandılar mı, kısmen hedeflerini gözden kaçıırırlar. Aynı zamanda mevcut düzeni değiştirmeye çalışacakları ve örgütlü güçlerini, işçi sınıfının kesin kurtuluşu, yani ücretlilik sisteminin kesin olarak kaldırılması için bir araç olarak kullanmaya çalışacakları yerde, düzenin sonuçlarına karşı gerilla savaşı ile yetindikleri anda da, hedeflerini büsbütün yitirirler⁸⁵.

Sendikalar, bütün burjuva ve dini sendikalar üzerindeki üstünlüklerini sınıf mücadelesi düşüncesine borçludurlar, sendikaların pratik başarıları ve güçleri bilimsel sosyalizm teorisi ile aydınlatılmasının ve dar görüşlü ampirizmin çukurundan çıkmış olmasının bir

83 Bezuidenhout, age.

84 Bu konuda bkz. Sungur Savran, “Brezilya’da Lula Hükümetinin Bir Yılı: Post-Leninizmin İflası”, *İşçi Mücadelesi*, sayı: 10, s. 64-86.

85 Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye - Ücret, Fiyat ve Kâr*, Sol Yay., 7. Baskı, çev. Sevim Belli, 1992, s. 127.

sonucudur. (...) Bu anlamda, sendikaların sosyal demokrat teoriden kurtarılmasına ve sosyal demokrasiye karşı başka bir 'sendikal teori' bulmaya yönelik arayış, bizzat sendikalar açısından bir intihar denemesinden başka hiç bir şey demek değildir⁸⁶.

Mevcut sendikaların “yozlaşmış” durumundan hareketle mücadeleci bir sendikal hareket arayışının günümüzdeki ifadelerinden biri olan THS akımının doğru bir gözlemden (“bu sendikalar bürokratlaşmış, mücadelenin önünü tıkıyorlar”) yola çıkmalarına denilecek bir şey yoktur. Ancak bu yazıda göstermeye çalıştığımız gibi THS yaklaşımının nesnel (“yeni” bir kapitalizm evresine girmiş olduğumuz ve “yeni işçi kitlesi”nin belirleyici rol oynadığı) ve öznel (sendika yönetimlerinin tutucu zihniyetleri) etkenlere dayalı olarak hem teşhisi (“sendikacılığın krizi”) hem de tedavisi (“bu sendikalarla olmaz”, mevcut sendikalar “dinazorlaştı”) doğru ve gerçekçi değildir. Böylesi bir yaklaşım sendikaların asıl sorunu olan “sendika bürokrasisine karşı nasıl mücadele edelim?” sorusuna ve işçi hareketi açısından can alıcı önemde olan “işçi sınıfını sınıf mücadelesine nasıl kazanırız?” sorusuna doğru bir teşhis koyamamaktadır. Benzer şekilde çözüm önerisi de (“farklı sendikal örgütlenmelerle ve diğer toplumsal hareketlerle koalisyon yaparak devleti dize getirebiliriz, demokratikleştirebiliriz”) doğru değildir.

Sendikal hareketin günümüzde de hükmünü sürdüren asıl sorunları, sendikaların tekelci kapitalizmle birlikte iyice belirginleşen çelişkili doğasından kaynaklanmaktadır. THS yaklaşımı bu çelişkilerin üzerine giderek onları aşmak yerine çelişkilerin üzerini örten ya da en azından bu çelişkilerle yüzleşmekten kaçan bir stratejinin ürünüdür. Evet, bugün varolan sendikalar **yozlaşmış işçi örgütleri** olarak tanımlanacak bir nitelik taşımaktadırlar. Ama ne kadar bürokratik olarak yozlaşmış olsalar da, mevcut sendikaların savunulması ve içinde mücadele edilmesi gerekmektedir. En başta burada yer alan işçi kitlelerini sendika bürokrasisi aracılığıyla burjuva politikalarına yedeklememek için.

THS yaklaşımında nesnel etkenler (“yeni işçi kitlesi”, üretimin uluslararasılaşması vb.) ve bazı öznel etkenler (yeni mücadele biçimleri) kendiliğinden ve bağımsız/özerk bir örgütlenmenin nedeni ya da gerekçesi olarak sunulmaktadır. THS yazarlarının da işaret ettiği gibi gerçekten önemli direnişler, mücadeleler gerçekleşmiş olabilir. Söz konusu sendikaların kitlesel eylemleri sevindiricidir, ancak bu mücadeleciliğin sınırlarına işaret etmemek çok tehlikeli olabilir. THS yaklaşımı, sendikaların devrimci bir parti ile ilişkilerinde tam bir bağımsızlık peşinde koşarak, eski sol sendikalizmin yanılısalarını yeniden üret-

86 R. Luxemburg, *Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar*, Z Yay., çeviren: Nedim Tuğlu, 1990, s. 81.

mekte, iktisadi ve siyasi gücü nasıl ele geçireceği ve mücadelenin nasıl bir uluslar arası boyut kazanacağı konusunda oldukça çelişkili tespitlerden hareket etmektedir. THS bu mücadelelerin sınırlarını göz ardı ederek direnişleri yüceltmektedir. Bu yaklaşımın asıl sorunu “katıksız” sendikacılığın burjuva karakteri, yeni işçi aristokrasisine mensup kesimlerin oluşması ve sınıf bilincinin oluşumundaki engeller karşısında bir körlük içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca THS yaklaşımı işçi sınıfının siyasal mücadelesini ve örgütlenmesini gölgeleyerek mücadelenin merkezine parti dolayımı yerine enformasyon eylemciliğini⁸⁷, iletişimsel mücadeleyi, ulusalcı versiyonunda ise ulusal kalkınmacılığı koymaktadır.

THS'nin başta işsizler ve örgütsüz emekçi kesimler olmak üzere “yeni işçi kitlesi”nin örgütlenmesi” vurgusunun önemli olduğunu, bu sorunun devrimci Marksistler için de can alıcı önem taşıdığını da belirtmek gerekir⁸⁸. Ancak burada temel ayrım noktası şudur: THS yaklaşımı fabrika ve mahalle arasındaki gerilimi aşmak hedefinde vurguyu tamamen mahalle üzerine kaydırmakta, fabrikada örgütlü işçi kesimi ile mahalle arasındaki bağları örecektir, işçileri ve tüm ezilenleri bütünleştirecek bir yöneliş için elzem olan devrimci bir partinin önderliği dolayımını göz ardı etmektedir.

Sendikal harekette sınıf mücadelesinin içinden geçmekte olduğu evrede bir yenilgi ideolojisi olan sivil toplumculuğun etkisi altındaki THS, bir alternatif sendikacılık anlayışı olarak “küreselleşme” çağında küresel vatandaşların içinde yer aldığı toplumsal hareketler tarafından yeni küresel sosyal düzenleme modelleri⁸⁹ yaratmak hedefine dönük olarak tasarlanmıştır. THS izlediği yöntemle sendikaların STK'laşmasına, sendika bürokrasisinin sorumluluğunun hasır altı edilmesine ve devlet gücü karşısında yenilgilere zemin hazırlayan bir politikaya hizmet etmektedir. Biz bu yazıda THS'nin “geleneksel” sendikacılıktan çok Marksizmin sendikacılık anlayışıyla mücadele eden bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaya çalıştık. THS savunucularının “sendikaların krizi” diyerek aslında sendika bürokratlarını akladıklarını, “bu sendikalarla olmaz” diyerek işçileri sendika bürokratlarının denetimine terk ettiklerini göstermeye çalıştık.

Gerçek bir sendikal muhalefet kendisini 1- sendikal demokrasinin yokluğu, 2- bir karşı güç olarak sendikaların yetersizliği eleştirileriyle sınırlayamaz. Sendikalarda muhalif bir taban hareketi sistemi devirmeyi göze alan, anti kapitalist bir yönelimle sınıf mücadelesini yürütmek durumundadır. Ana hedef, sendikaların sosyal demokrasi ve burjuva devletiyle bağlarını koparmak ve sendikalarda örgütlü işçilerin güvenini kazanmak olmalıdır. İşçi sınıfının bilincinin gelişmesinde engel olan sendika bürokrasisi ile mücadele bu nedenle gereklidir. Bu perspektife sahip gerçek bir sendikal muhalefet kanımızca önüne şu somut

87 N. Dyer-Whitford, age., s. 222.

88 Bu önemin daha iyi anlaşılması bakımından ilk elde doyurucu bilgiler bu sayıda Selim Karlı'nın Arjantin'deki işsizler hareketi (*piqueteros*) üzerine yazısında bulunabilir.

89 Munck, age., s. 210.

adımları koymalıdır:

- sendikaların demokratikleştirilmesi ve sendika bürokrasisinin ayrıcalıkları ile mücadele
- bir eylem/mücadele programı
- devrimci bir işçi partisinin inşası

Bu yazıda THS yaklaşımının sınırlarını ve çelişkilerini, bu bakımdan sol sendikalizm ve anarko-sendikalizmle bir çok benzerlik içerdiğini göstermeye çalıştık. Belki bir farklılığı da vurgulamak gerekir: Sol sendikalizm ya da anarko-sendikalizm bile, THS karşısında hem devletin işlevlerinin üstlenilmesi bakımından gelecek toplum tasarıları ile hem de kapitalizmi devirmek üzere genel grev gibi bir silaha başvurma konusundaki ısrarları ile daha radikal bir tavrın ifadesidirler. 100 sene evvel nasıl “yeni sendikacılık” militan mücadele ile bazı kazanımlar elde etmesine rağmen, sendikaların bugünkü uzlaşmacı konumuna dönüşmesini engelleyemediyse, THS de günümüz kapitalizminin sert sınıf mücadeleleri içinde benzer bir işlev görecektir. Sol sendikalizmin ve anarko-sendikalizmin çağdaş bir türü olarak THS mücadele tarzı olarak belki radikal olabilir, ancak sorunun kökenini kavramış olmak bakımından hiç de radikal değildir. Yıllar önce Voltaire’in dediği gibi “insanların çoğu hastalıktan değil, aldıkları ilaçlardan ölüyorlar”.